

РЕЗЮМЕТА

на научните публикации и трудове

на гл. ас. д-р Марияна Иванова Шишкова от катедра „Икономика“ при Аграрен университет - Пловдив, които не повтарят представените за придобиване на ОНС „доктор“, покриващи националните минимални наукометрични изисквания за придобиване на академичната длъжност „доцент“, в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научна специалност „Икономика и управление (Селско стопанство)“, във връзка с конкурс, обявен в ДВ, бр. 7/23.01.2024 год.

I. Научни публикации, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация:

I.1. Научни публикации, реферирани и индексирани в SCOPUS:

1. **Shishkova, M.**, 2021. Social capital and entrepreneurship development in rural areas. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, Vol. 22, Issue 1, 2021, pp. 378-385, Scibulcom LTD. SCOPUS Q4, SJR (2021) 0.182.

Резюме: Развитието на предприемачеството в селските райони е изправено пред много предизвикателства. В тази връзка на ниво ЕС се разработват и прилагат широк набор от инструменти и подходи за насърчаване на икономическата активност. Редица автори подчертават значението на социалния капитал за ускоряване и подобряване на резултатите в съответната насока. Целта на това изследване е, на базата на анализ на съществуващите формални и неформални мрежи, да се определи нивото и динамиката на социалния капитал на организациите, подкрепящи развитието на предприемачеството в селските райони на България, както и да се отправят препоръки за политиките в областта. Проучването включва организации, които насърчават предприемачеството чрез комбинирано предоставяне на достъп до материални активи и повишаване на човешкия и социалния капитал на бенефициентите. Приложен е социално-мрежови анализ. Резултатите от изследването разкриват, че осъществяването на разглежданите подходи е изправено пред известни трудности, въпреки това е установено разширяване и укрепване на мрежата от партньорствата.

2. **Shishkova, M.**, Ivanova, B., Beluhova-Uzunova, R., Harizanova, A., 2022. Opportunities and challenges for sustainable production and processing of *Rosa Damascena* in Bulgaria. *Industrial Crops and Products*, Volume 186, 15 October 2022, Article number 115184, ISSN 09266690; DOI 10.1016/j.indcrop.2022.115184, SCOPUS Q1, SJR (2022) 0.897.

Резюме: Производството на *Rosa damascena* и продукти от маслодайна роза е традиционно за България и има ключово значение за семейните ферми в селските райони. Същевременно това производство е изправено пред някои технологични, икономически и екологични проблеми. Последното е предпоставка за прилагане на принципите на биоикономиката и търсене на възможности за целесъобразното използване на остатъците от производствения процес. В тази връзка целта на изследването е, на база проучване и анализ на предизвикателствата и възможностите при производството и преработката на *Rosa damascena*, да се разкрие потенциалът за постигане на устойчиви резултати. В рамките на статията са разгледани и анализирани: (1) тенденциите и проблемите при производството на *Rosa damascena*; (2) ключовите фактори, влияещи върху решението за напускане на подотрасъла и възможностите за задържане на фермерите в него и (3) потенциалът за повишаване на икономическата ефективност на преработвателните предприятия. Приложени са методите: изследване на случай и регресионен анализ. Резултатите от проучването показват, че основните затруднения пред производителите са породени от ниската изкупна цена на *Rosa damascena*, високата цена на труда и липсата на работници. От своя страна факторите, които оказват силно влияние върху решението за напускане или продължаване на този вид производство са: възрастта на фермерите, тяхното образование, опитът в отглеждането на *Rosa damascena* и размерът на обработваемата площ. Въз основа на резултатите от проучването, основната препоръка за политиките в областта е да се осигури допълнителна подкрепа за младите фермери, за да продължат да развиват този бизнес. Необходими са също инвестиции за повишаване нивото на човешкия и социалния капитал. От друга страна, новите технологии и модели позволяват на дестилериите да обработват допълнително остатъците, които в момента не се оползотворяват ефективно. Въпреки това, представители на преработвателното предприятие идентифицират необходимостта от

разработване на иновативни и по-евтини решения за сушене на отпадъчните продукти.

3. Sadłowski, A., Beluhova-Uzunova, R., Popp, J., Atanasov, D., Ivanova, B., **Shishkova, M.**, Hristov, K., 2022. Direct Payments Distribution Between Farmers in Selected New EU Member States. *Agris On-Line Papers in Economics & Informatics*. Volume 14, Issue 4, 2022, Pages 97 - 107. ISSN 18041930; DOI 10.7160/aol.2022.140408. SCOPUS Q3, SJR (2022) 0.306.

Резюме: Проучването има за цел да установи степента на концентрация на директните плащания в избрани държави членки от Централна и Източна Европа (в сравнение с целия ЕС) и да очертае перспективите през следващия програмен период. Пространственият обхват на изследването включва Полша, Чехия, Унгария и България. Проучваният период е 2009-2019 г. Резултатите разкриват, че разпределението на плащанията в България, Чехия, Унгария, и в по-малка степен в Полша, е силно небалансирано. Анализираните страни са използвали незадължителните за държавите-членки инструменти за преразпределение, въведени с реформата на ОСП от 2013 г., за да осигурят по-равномерно разпределение на средствата между бенефициентите. Не може да се изключи възможността инструментите за по-равномерно разпределение на средствата да бъдат политически по-лесни за въвеждане на ниво ЕС, отколкото на национално ниво. Въпреки това и в следващата финансова перспектива, в съответствие с принципа на субсидиарност, този въпрос е оставен на държавите-членки.

4. Atanasov, D., Ivanova, B., Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, Hristov, K., Sharipov, S., Khasanov, I., 2023. Regional transformations in Bulgaria and challenges for sustainable development. *Conference Proceedings E3S Web of Conferences*, Volume 386, 12 May 2023, Article number 050022022, Annual International Scientific Conferences: GIS in Central Asia, GISCA 2022 and Geoinformatics, GI 2022, "Designing the Geospatial Ecosystem", Tashkent, 23 May 2022 through 27 May 2022, Code 188641. ISSN 25550403, DOI 10.1051/e3sconf/202338605002.

Резюме: Структурните промени в селските райони са обект на широка дискусия. По време на прехода към пазарна икономика българското селско стопанство претърпява сериозни реформи, а след присъединяването към ЕС трансформациите в сектора стават още по-значими. Политическите и

социално-икономическите промени оказват влияние върху селскостопанското производство, организационната структура и пазарните резултати. Тези процеси изиграват съществена роля в развитието на селските райони. Целта на изследването е, на базата на анализ на структурните промени в българското земеделие, да се посочи тяхното влияние върху моделите на трансформация на селските райони и да се направят препоръки за устойчиво развитие. През анализирания период се наблюдават значителни промени. Селскостопанският сектор остава поляризиран и доминиран от няколко значими подсектора – производството на зърнени култури и маслодайни семена. Общата селскостопанска политика (ОСП) не допринася за балансирано и устойчиво развитие, като задълбочава различията. През новия програмен период са налице по-големи възможностите за моделиране на ОСП. В тази връзка, в България трябва да се приложи нова концептуална рамка - модел, съобразен с регионалните специфики, който може да преодолее някои от предизвикателствата.

1.2. Научни публикации, реферирани и индексирани в Web of Science:

5. Белухова-Узунова, Р., Христов, К., **Шишкова, М.**, 2018. Младите фермери в България – предизвикателства и перспективи (Young farmers in Bulgaria – challenges and perspectives). *Научни трудове на Аграрен университет – Пловдив*, 2018, том LXI, кн. 2, стр. 37-46. Издател: Аграрен университет - Пловдив. ISSN 1312-6318 (Print), ISSN 2367-5845 (Online). DOI: 10.22620/sciworks.2018.02.004.

Резюме: През последните десетилетия се наблюдава влошаване на възрастовата структура в аграрния сектор и незначителен дял на младите фермери. Негативните тенденции през последните години пораждат опасения за бъдещата продоволствена сигурност и конкурентоспособност на селското стопанство. Целта на изследването е, на базата на анализ на структурните промени при стопанствата на младите фермери, да се направят изводи и препоръки относно възможностите за повишаване на тяхната роля и значение в българското земеделие. Изследователският подход включва различни методи: анализ, синтез, дедукция и индукция. Прилагат се сравнителен, монографичен, абстрактно-логически и статистически методи на изследване и анализ. Проучването показва, че има редица предизвикателства, които трябва да бъдат

преодолени. Негативните процеси не само в България, но и в почти всички страни членки на ЕС, налагат последователни и целенасочени действия в подкрепа на младите производители и повишаване на привлекателността на земеделската дейност.

6. Терзиев, П., **Шишкова, М.**, 2018. Състояние и възможности за постигане на устойчив икономически растеж и продуктивна заетост в селските райони на България (State and opportunities for achieving sustainable economic growth and productive employment in rural areas of Bulgaria). Научни трудове на Аграрен университет – Пловдив, 2018, том LXI, кн. 2, стр. 105-113. Издател: Аграрен университет - Пловдив. ISSN 1312-6318 (Print), ISSN 2367-5845 (Online). DOI: DOI: 10.22620/sciworks.2018.02.011.

Резюме: Постигането на устойчив икономически растеж и продуктивна заетост е една от основните цели на устойчивото развитие. В селските райони съществуват редица трудности, които възпрепятстват или забавят реализирането на поставената цел. Последното предопределя засиления интерес към развитието на тези райони.

Повече от 1/2 от населението на селските райони в България е в риск от изпадане в бедност или социално изключване. Това поставя страната ни в челните редици сред останалите страни от Европейския съюз (ЕС) по този показател.

Целта на статията е да направи оценка на ситуацията и да разгледа възможностите за устойчиво икономическо представяне и достоен труд в селските райони на България. Осъществен е сравнителен анализ между България и ЕС-28 във връзка с основни макроикономически показатели.

Резултатите от изследването разкриват значително изоставане на регионите с ниска и средна гъстота на населението в България по показатели за икономически растеж и заетост спрямо градските центрове. Близко 54% от хората, живеещи в селските райони, страдат от значителни материални лишения, бедност поради ниски доходи или живеят в домакинствата с много ниска интензивност на труда. Селските райони на страната изостават над три пъти в сравнение с градските по отношение на икономическия растеж. Равнището на заетостта в България се доближава до това на останалите държави в ЕС. При селските райони обаче се наблюдава изоставане с 13,4%. Установено е, че сред основните пречки за развитие на собствения бизнес е

липсата на финансови активи, като е налице е необходимост от разширяване на достъпа на населението до тези услуги и провеждане на практически ориентирани обучения.

7. **Shishkova, M.**, 2019. The role of social farming for sustainable rural development in Bulgaria. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 19, Issue 2, 2019, pp. 415-420, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Концепцията за социално фермерство придоби широка популярност в България през последното десетилетие. Редица автори подчертават важността на тази концепция за социалното включване и икономическото овластяване на уязвимите групи в обществото. Социалното фермерство допринася за повишаване нивото на социалния капитал на представителите на тези групи, осигурява заетост и им позволява да се превърнат в независими икономически единици. Целта на изследването е да покаже потенциала на социалното фермерство за постигане на устойчиви резултати в селските райони на България, въз основа на анализ на мрежа от организации, прилагащи интегриран модел за подкрепа на дребния бизнес сред семействата в неравностойно положение. Проучването използва методите социално-мрежови анализ и изследване на случай. Резултатите потвърждават важността на концепцията за справяне с основните проблеми в селските райони. Направени са заключения и препоръки относно политиките в съответната област. В рамките на изследването е установено, че нивото на структурния социален капитал на проучваните организации се повишава с времето. Това означава, че се създават нови връзки между тях, осъществяват се съвместни дейности, както и че се извършва обмен на информация и опит. Последното е предпоставка за улесняване и ускоряване на процесите в областта на устойчивото развитие. Очертани са някои предизвикателства пред социалното фермерство. Една или повече мрежови организации изпълняват посредническа функция и за да се преодолее този проблем се препоръчва разширяването на дейностите за сътрудничество между НПО като: обучения на национално равнище, увеличаване на броя на събитията за обмяна на опит и добри практики сред подкрепените семейства и по-добра реклама. Разработването на добра нормативна уредба също е от съществено значение. В държавите членки, където това вече е направено, социалното земеделие е допълнителен

източник на доходи и помага на собствениците на земеделски стопанства да постигнат добра финансова устойчивост.

8. Hristov, K., Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, 2019. Competitive advantages of bulgarian sunflower industry after the accession into the European Union. *Scientific Papers Series „Management, Economic Engineering and Rural Development”*, Vol. 19, Issue 2, 2019, pp. 197-202. Publishers: University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine of Bucharest, Romania and Ceres Publishing House. PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: След присъединяването към ЕС маслодайните култури, особено слънчогледът и рапицата, се превръщат в перспективен и напреднал подсектор на българското земеделие. Те представляват над 20% от общата селскостопанска продукция и доминират в структурата на износа на страната. България и Румъния са най-големите производители на слънчоглед в ЕС, като добивите от слънчоглед са се увеличили два пъти през последните десет години. Резултатите в подсектора са добра отправна точка за дебат относно неговата конкурентоспособност и ефективност. Целта на изследването е да се анализират конкурентните предимства при производството, потреблението и търговията на слънчоглед, и да се очертаят възможностите и предизвикателствата през периода след 2020 г. Приложени са няколко от често използваните показатели за оценка на конкурентните предимства като сравнителен индекс на експортните предимства – RXA, индексът на относителните търговски предимства – RTA и относителна конкурентоспособност (RC). Данните сочат, че слънчогледовото семе ще продължи да доминира в структурата на българското земеделие, независимо от динамиката на международните цени и производството. Трудностите в българското животновъдство се отразяват на подсектора и пораждаат зависимост от износа и външната търговия.

9. Beluhova-Uzunova, R., Hristov, K., **Shishkova, M.**, 2019. Small farms in Bulgaria – trends and perspectives. *Agricultural Sciences*, Volume XI, Issue 25 2019, pp. 59-65. Publisher: Agricultural University - Plovdiv. ISSN 2367-5772 (Online).

Резюме: Дребните земеделски стопанства играят важна роля в селските райони на Европейския съюз. Те допринасят за продоволствената сигурност, създават и насърчават биоразнообразието и осигуряват заетост на местно

ниво. В България структурата на земеделието е доминирана от дребни ферми, които представляват над 86% от всички стопанства. Целта на изследването е да разкрие основните тенденции и промени при малките стопанства в България за периода 2010-2016 г. и да посочи бъдещите перспективи и възможности след 2020 г. В изследването са приложени сравнителен и исторически метод за анализ. Резултатите показват, че делът на дребните стопанства в използваната земеделска площ и генерираната стандартна продукция намалява. От друга страна, те концентрират най-висок процент от работната сила в сектора, като остават предимно семеен бизнес. Въпреки, че настоящите схеми по Първи стълб осигуряват финансова подкрепа за малки стопанства, някои от мерките са неефективни и неравностойни. Част от схемите на ОСП след 2020 г. трябва да бъдат преразгледани, за да станат по-ефективни, по-справедливи и по-добре ориентирани.

10. Beluhova-Uzunova, R., Atanasov, D., **Shishkova, M.**, 2019. Direct Payments in Bulgaria – Trends and Perspectives. *Bulgarian Journal of Agricultural Economics and Management (Икономика и управление на селското стопанство)*, Volume 64, № 3/2019, pp. 42-50. Publisher: Agricultural Academy. ISSN 2534-9872 (Online).

Резюме: Директните плащания са ключов компонент на Общата селскостопанска политика (ОСП) в България. През 2007-2013 г. те доведоха до сериозни промени в специализацията и концентрацията на българското земеделие. В периода 2014–2020 г. се очаква около 7,4 милиарда евро да бъдат инвестирани в аграрния сектор и селските райони чрез ОСП, от които директните плащания възлизат на 5,1 милиарда евро. Основната цел на изследването е да се анализират тенденциите при разпределението на директните плащания и да се очертаят възможностите и перспективите пред българското земеделие. В проучването се използва коефициентът на Джини, като широко прилагана мярка за неравенство, посредством който е изследвано разпределението на подкрепата. Резултатите показват, че Първи стълб облагодетелства предимно по-големите стопанства, причинявайки дисбаланси в българския аграрен сектор. Малките и средни стопанства получават незначителен дял от финансовата подкрепа. Реализирането на новите възможности, които предоставят директните плащания, би могло да спомогне за намаляване на секторните и структурни дисбаланси в селското стопанство и за намаляване на поляризацията на българските ферми.

11. Beluhova-Uzunova, R., Hristov, K., **Shishkova, M.**, 2020. The Common Agricultural Policy post 2020 - farmers` perception and policy implication. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 20, Issue 2, 2020, pp. 61-68, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: Общата селскостопанска политика след 2020 г. все още е в процес на разглеждане и обсъждане сред държавите-членки, организациите на фермерите и други заинтересовани страни. Целта на проучването е да се анализират възприятията и нагласите на българските фермери спрямо ОСП и да се очертаят перспективите за национално прилагане през бюджетния период 2021-2027 г. Статията е базирана на анкета, обхващаща 74 български фермери от всички райони на страната. В изследването са използвани сравнителни, исторически и статистически методи на анализ. Резултатите показват очаквания за стабилизиране на доходите и подкрепа при по-големите стопанства, докато има някои вариации и негативни тенденции в по-малките стопанства. Националните приоритети за периода 2014-2020 г. са насочени в полза на секторите на растениевъдството и животновъдството с висока добавена стойност. България също прилага мерки като преразпределителни плащания, обвързано подпомагане и схема за дребни фермери. Разпределението на финансовата подкрепа обаче не дава очакваните резултати и структурните дисбаланси остават. Националните политики трябва да бъдат преразгледани и прилагането на ОСП след 2020 г. в България да има по-добра насоченост и по-равномерно разпределение.

12. **Shishkova, M.**, 2020. Implementation of Community-led Local Development Strategies - Evidence from Southern Bulgaria. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 20, Issue 3, 2020, pp. 537-542, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: Подходът ЛИДЕР / Водено от общностите местно развитие (BOMP) е един от най-ефективните инструменти за развитие на селските райони на ниво ЕС. Той дава възможност за овластяване на населението, като включва всички заинтересовани страни в процеса на вземане на решения. Изграденото доверие и нарастващата роля на местните инициативни групи (МИГ), чрез които се прилага подходът, са предпоставка ЛИДЕР/ BOMP да се превърне в ключов инструмент за справяне с предизвикателствата, пред които са изправени

селските райони на България. Целта на изследването е, на базата на анализ на основните фактори, влияещи върху резултатите от прилагането на интегрираните стратегии, да се очертаят възможностите за увеличаване на броя на подкрепените инициативи, както и да се формулират препоръки в съответната област. Проучването обхваща 34 МИГ, работещи на територията на Южна България. Резултатите от регресионния анализ разкриват следните основни фактори, определящи броя на подкрепените инициативи по стратегиите за местно развитие: опитът на МИГ, видът на стратегията (еднофондова или многофондова подкрепа) и текущата комуникация със съответното правителство агенции.

13. Beluhova-Uzunova, R., Atanasov, D., **Shishkova, M.**, 2020. Distribution of direct payments in Bulgaria - policy lessons and prospects beyond 2020. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 20, Issue 2, 2020, pp.53-60, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: Директните плащания са съществен елемент от бюджета на Общата селскостопанска политика. Първи стълб играе важна роля за стабилизирането на доходите и подкрепата на българските фермери. Целта на изследването е да се анализира разпределението на директните плащания в България и на тази база да се формулират препоръки относно бъдещото развитие на политиката. В статията се прилага кривата на Лоренц като широко използвана мярка за неравенство. Резултатите показват значителни различия между фермерите и неравномерно разпределение на финансовата подкрепа. Разпределението по Първи стълб води до сериозни дисбаланси в българското земеделие. Налице е съществена трансформация в моделите на производство и търговия. Новата архитектура на директните плащания и по-голямата гъвкавост на инструмента след 2020 г. могат да отговорят на някои от съществуващите предизвикателства. Предложенията за ОСП са насочени към подобряване на таргетирането в няколко направления – екологизиране и млади фермери. От друга страна, конвергенцията между подпомагането на доходите на земеделските производители и външната конвергенция между държавите-членки изостава. Преразпределителните плащания също трябва да бъдат по-ефективни и по-добре насочени. Екосхемите са въведени като нова интервенция, но тяхното съдържание, изисквания и въздействие все още не са ясни за част от заинтересованите страни.

14. Ivanova, B., **Shishkova, M.**, Beluhova-Uzunova, R., 2020. Agricultural biomass potential in Bulgaria. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 20, Issue 2, 2020, pp. 273-280, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: Зависимостта от горивата и несигурността относно техните цени, нарастващата загриженост относно изменението на климата и други екологични проблеми, са сред основните глобални предизвикателства на дневен ред. Те са ключови двигатели за използването на биомасата, считана за ядрото на биоикономиката и за основна алтернатива при производството на енергия. Целта на изследването е да се анализира приносът на българското земеделие за развитието на биоикономиката и потенциалът на сектора за производството на биомаса. Проучването се основава на дефиницията и класификацията на биоикономиката, предложени от Европейската комисия. Резултатите показват тенденция на намаляване на значението на българското земеделие в националната икономика след присъединяването на страната към ЕС. От гледна точка на потенциала на българското селско стопанство за производство на биомаса, важна роля играят културите пшеница, слънчоглед и царевица. Сред основните предизвикателства пред България са нагласите в обществото за положителните ефекти от оползотворяването на биомасата, включително икономически, социални и екологични. Ето защо трябва да се стимулира предприемаческата активност, за да се гарантира устойчиво производство и ефективно използване на биомасата в условията на дисбаланс между Северна и Южна България.

15. **Shishkova, M.**, 2021. Local Action Groups and rural development in Bulgaria-challenges and prospects. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 21, Issue 3, 2021, pp.725-730, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: През последното десетилетие местните инициативни групи (МИГ) в България се превръщат в ключови организации, подпомагащи изпълнението на проекти, важни за развитието на селските райони. Предпоставка за това са уникалните характеристики на подхода ЛИДЕР/BOMP. Последните позволяват овластяване на населението и изграждане на капацитет, както и осигуряване на достъп до финансови ресурси. В допълнение подходът спомага за създаване на доверие между участниците и натрупване на социален капитал. От началото

на прилагането му в страната МИГ се сблъскват с известни трудности, но същевременно се увеличават възможностите за привличане на средства за подкрепа на широк спектър от инициативи на местно ниво. В тази връзка, целта на настоящото изследване е, на базата на анализ на дейността на МИГ в България, да се очертаят предизвикателствата пред тези организации и да разкрие потенциалът им за устойчиво развитие на селските райони. Приложен е методът изследване на случай. Резултатите показват, че местните инициативни групи у нас са изправени пред редица проблеми през 2020 г. Последните могат да бъдат систематизирани по следния начин: (1) такива, свързани с управлението на организацията; (2) трудности, които пряко се отнасят до изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие; и (3) предизвикателства, произтичащи от пандемични ограничения. Основните препоръки по отношение на политиките в областта са следните: (1) да се оптимизират процесите по проверка от страна на Разплащателна агенция, (2) да се търсят възможности за намаляване на регулаторната тежест и (3) да има по-голяма гъвкавост по отношение на договорите на бенефициентите във връзка с промените в икономическата ситуация. Резултатите от проучването показват значителен потенциал на МИГ за ускоряване на социално-икономическото развитие в селските райони.

16. Beluhova-Uzunova, R., Hristov, K., **Shishkova, M.**, 2021. Family farming in the context of global challenges. *Scientific Papers-Series Management Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 21, Issue 2, 2021, pp.71-80, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: Настоящите предизвикателства, свързани с пандемията от Covid-19, пораждаат загриженост относно сигурността и устойчивостта на глобалната продоволствена система. Тъй като фамилното производство играе решаваща роля в европейския аграрен сектор, неговата подкрепа и развитие са жизненоважни за гарантиране на продоволствен суверенитет и сигурност, включително в селските райони. Това е преобладаващият фермерски модел, който представлява повече от 90% от броя на стопанствата и се счита за основен източник на доходи и заетост за населението в селските райони. В контекста на глобалната здравна криза е важно да се съсредоточи вниманието върху проблемите и възможностите, пред които са изправени фамилните стопанства. Целта на изследването е, въз основа на анализ на наблюдаваните

тенденции в различни аспекти на семейното земеделие, да се обсъдят ефектите от Covid-19 и да се подчертаят стратегиите за развитие на тези аграрни производствени системи. Статията сравнява българското фамилно земеделие с други страни членки на ЕС. Проучването показва, че семейните ферми доминират в аграрната структура на ЕС, но въпреки това последните са изправени пред редица предизвикателства, сред които трудности при достъпа до ресурси и финансова помощ, ниска инвестиционна активност и конкурентоспособност.

17. Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, Hristov, K., 2022. Socio-economic challenges for regions and agriculture in the new member-states. *Scientific Papers-Series Management Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 22, Issue 2, 2022, pp.89-96, PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: Регионалните неравенства в ЕС са съществена част от политическия дневен ред и обществените дискусии. Новите държави-членки остават в групата на „изоставащите региони“, която включва такива, характеризирани се с ниски доходи и редица други предизвикателства. Селското стопанство е ключов сектор в повечето от тези райони и се разглежда като основен източник на заетост и доходи. Изследването има за цел да представи характеристиките и значението на регионалните различия и да очертае препоръки за по-балансирано развитие. Данните сочат, че е налице ръст на последните, както на национално, така и на регионално и местно ниво. Регионите се характеризират с нисък растеж, високо ниво на безработица, социално изключване и бедност. Въпреки това може да се заключи, че много от тези райони имат неизследван потенциал. За да се справят с несъответствията, политиките трябва да се съсредоточат върху техните специфични характеристики. Регионалните програми трябва да бъдат насочени към отчитане на потенциала и предизвикателствата на местно ниво. В тази връзка прилагането на целева подкрепа следва да бъде свързано с координация и сътрудничество между различните заинтересовани страни.

18. Georgiev, M., Grozdanova, D., Ivanova, B., Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, 2022. Agricultural land, rent seeking and transaction costs. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 22, Issue 2, 2022, pp. 345-352. PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952

Резюме: Изследването има за цел да оцени дуалистичното въздействие на рентите и транзакционните разходи върху фермерите по отношение на използването на земеделска земя. Теоретичната рамка се основава на теорията за търсене на рента (RS) и икономикса на транзакционните разходи (TCE). Прегледът на двете доктрини обяснява "изтичането" или "поглъщането" на стойността. Транзакционните разходи създават неефективност на пазара поради липсата на консолидация на правата на собственост и разход на време. Проучването използва различни методи, като сравнителен институционален анализ, който ретроспективно показва ефекта от институционалната промяна, както и въздействието на търсенето на рента и транзакционните разходи върху основните участници в аграрния сектор. Резултатите от изследването разкриват, че нивото на транзакционните разходи се е увеличило при незавършените договори. Последните (лизинг, наем) позволяват на собственика да поддържа дългосрочен контрол върху ресурсите и да се възползва от непазарни предимства. Едно от предимствата е непряката възможност за прехвърляне на отделни транзакционни разходи.

19. Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, Hristov, K., 2023. Bulgarian agricultural structure and prospects post-2023. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 23, Issue 2, 2023, pp. 75-82. PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Резюме: Реформата на ОСП 2013 бе ориентирана към постигането на амбициозни цели - повече равнопоставеност при разпределението на финансовата подкрепа, по-добро насочване и „екологизиране“ на директните плащания. Целта на изследването е да очертае промените в структурата на българското земеделие и да формулира препоръки за периода след 2023 г. Резултатите показват, че в България през 2010-2020 г. броят на земеделските стопанства е намалял с 64%, а структурата на стопанствата е сериозно трансформирана. Тенденциите на концентрация и поляризация на земята продължават, въпреки че приоритетите на европейската и националната политика са насочени към преодоляване на дисбалансите и различията. Тези процеси на концентрация на земя са придружени от натрупване на значителен дял от директните плащания в големите ферми. Трансформациите в структурата на земеделските стопанства могат да доведат до значително предизвикателство в контекста на бъдещото българско земеделско развитие,

продоволствената сигурност и поминъка в селските райони. Гъвкавостта и субсидиарността, предложени от ОСП, позволяват на държавите-членки на ЕС да определят своите приоритети и да ориентират финансовата подкрепа към ключови сектори според националните специфики. Въпреки това финансовата помощ трябва да бъде по-добре насочена, а ограничаването на плащанията трябва да бъде по-ефективно.

II.3. Научни публикации, реферирани и индексирани в други бази данни:

20. Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, Ivanova, B., 2019. Concepts and key sectors of the bioeconomy. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 17, Suppl. 1, pp 227-233, 2019. Publisher: Trakia University. ISSN 1313-7069 (print), ISSN 1313-3551 (online), doi:10.15547/tjs.2019.s.01.038.

Резюме: Въпреки, че биоикономиката като концепция се появява в края на 20-ти век, през последното десетилетие тя генерира значителен интерес сред изследователите, политиците и бизнеса. Интердисциплинарният характер на биоикономиката дава възможност за справяне със съществени глобални предизвикателства, както от икономическо, така и екологично естество. Целта на статията е да представи различните дефиниции, понятия, както и да открие ключовите сектори на биоикономиката. Документът е фокусиран върху връзките между биоикономиката и кръговата икономика, устойчивото развитие, внедряването на иновации, формирането на веригата на стойността, както и регионалната специализация. Извършени са задълбочен литературен преглед и сравнителен анализ. Разгледани са теоретичните постановки и еволюцията на концепцията. Изследването анализира различни подходи и гледни точки по отношение на секторите на биоикономиката. Резултатите показват, че няма ясен консенсус относно дефинициите и ключовите сектори на биоикономиката в глобален контекст. Въпреки световния интерес към концепцията, съществуват различни предизвикателства, свързани с проектирането и прилагането на отделните национални и регионални стратегии за биоикономика, които биха могли да осигурят развитието на интелигентна специализация и зелен растеж.

21. Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, Ivanova, B., 2021. The role of agricultural biomass in the future bioeconomy. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 19, Suppl. 1, pp 181-186, 2021, ISSN 1313-3551 (online), doi:10.15547/tjs.2021.s.01.027.

Резюме: В представената от Европейската комисия актуализация на стратегията за биоикономика през 2018 г. е поставен акцент върху плана за действие за ефективно използване на ресурсите, конкурентоспособна и устойчива икономика. Секторите на биоикономиката са обвързани с Европейския зелен пакт, Съобщението за засилване на европейската амбиция в областта на климата за 2030 г., стратегията „От фермата до трапезата“ и други иновационни стратегии. В прехода към нисковъглероден свят биомасата играе решаваща роля като алтернатива на изкопаемите ресурси. В ЕС селското стопанство е основният източник на биомаса с 68% от общото предлагане. Статията анализира потенциала, предлагането и използването на земеделска биомаса в Европейския съюз. Биомасата, генерирана от селското стопанство, е част от основните сектори на биоикономиката и нейното търсене нараства. Потенциалът на биомасата и нейните алтернативни употреби обаче предизвикват голяма загриженост. Биомасата е възобновяем, но ограничен ресурс и на тази основа е важно да се очертае балансът и да се обърне внимание на връзката между продоволствената и енергийната сигурност. Политическата рамка в това отношение трябва да бъде комплексна и добре ориентирана. Използването на биомаса може да доведе до редица ползи, свързани с разрешаването на глобални проблеми. От друга страна, ако не се вземе предвид устойчивостта, няма да бъдат постигнати възможностите за приобщаващ растеж и развитие.

22. Georgiev, M., Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, 2021. Risks in the context of food sovereignty. Proceedings of the online International Scientific Conference „Quality Soil as a Pathway to Healthy Food in the EU- Challenges to 2030“ held at the Slovak University of Agriculture in Nitra on October 19-21, 2021, pp. 79-88. ISBN 978-80-552-2403-9.

Резюме: Изследването анализира рисковете в контекста на концепцията за хранителния суверенитет. Разглеждат се обществените отношения в аграрния сектор. В тази връзка се дефинират три основни риска: (1) риск от „свърхоефективност“, свързан със степента на консолидация и концентрация на ресурси, което създава проблеми с достъпа до производствени фактори за някои групи фермери; (2) комуникационен риск – генерира се от динамиката на технологичните промени и може да създаде бариери пред адаптирането на

малките местни производители; (3) риск от енергийна бедност. Целта на изследването е да представи и очертае насоки, свързани с продоволствения суверенитет и някои от ефектите, които нарушават балансираното развитие на земеделския сектор в България. Документът представя визия за нов тип риск, който може да причини ограничен достъп до технологии за някои фермери. Въз основа на анализа се подчертават някои практически решения.

23. Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, Ivanova, B., 2023. Bioeconomy strategies: visions and prospects. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 21, Suppl. 1, pp 110-117, 2023. ISSN 1313-3551 (online). doi:10.15547/tjs.2023.s.01.019.

Резюме: Биоикономиката, като развиваща се концепция, предизвиква сериозен интерес през последните две десетилетия. Тя се счита за ключов двигател при справянето с редица глобални предизвикателства и е интегрирана в по-широка рамка с кръговата икономика, зеления преход и устойчивото развитие. Към този момент много международни, национални и регионални стратегически документи са свързани с биоикономиката и са насочени към нейните стратегически приоритети. Целта на статията е да извърши сравнителен анализ на стратегиите за биоикономика на глобално и национално ниво, като се очертаят основните концепции, визия и акценти, и на тази база да се предложат бъдеща програма, перспективи и препоръки за по-добра интеграция и координация. Анализът на публикуваните стратегически документи показва, че липсва глобална рамка и международно приета дефиниция на понятието „биоикономика“. Съществуват различия в разбиранията, в ключовите приоритети и цели в Европа, Азия, Южна и Северна Америка. Биоикономиката остава политическа концепция, като значителен брой държави са ангажирани с прилагането на нейните ръководни принципи. До 2030 г. ще бъдат тествани амбициите в биоикономическите стратегии и политики. В тази връзка е необходима значителна подкрепа под формата на конкретни мерки и финансови инструменти за извършване на инвестиции в тази област.

24. Beluhova-Uzunova, R., **Shishkova, M.**, Hristov, K., 2023. Regional dimension of changes in Bulgarian agricultural structure. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 21, Suppl. 1, pp 159-166, 2023. ISSN 1313-3551 (online) doi:10.15547/tjs.2023.s.01.028.

Резюме: Селското стопанство е ключов сектор в България, особено в селските райони, където се счита за важен източник на доходи и заетост. Българското селско стопанство се характеризира със съществени промени през последните десет години, което доведе до трансформация в производствената, стопанската, организационната и отрасловата структура. Целта на статията е да се разгледат регионалните различия в структурата на българските ферми и да се очертаят основните перспективи за следващия програмен период 2023-2027 г. Проучването разкрива значителен спад в броя на стопанствата, успоредно с намаляване на ролята на малките стопанства. Същевременно, значението на големите ферми нараства. Съществуват различни модели на трансформация на селското стопанство в отделните региони на България. Докато големите екстензивни производители доминират в Северна България, в южната част на страната има по-балансирано земеделско развитие. Новата ОСП 2023-2027 г. е насочена към по-амбициозни цели, свързани с климата, иновациите и конвергенцията. Принципите на субсидиарност могат да помогнат на България да преодолее някои от тези предизвикателства, ако селскостопанската политика е по-целенасочена и ориентирана към интензивни сектори, по-балансирано и устойчиво развитие на селските райони.

II. Монография:

Белухова-Узунова, Р., **Шишкова, М.**, Иванова, Б. 2023. Потенциал и предпоставки за развитие на биоикономиката в България. Академично издателство на Аграрния университет, 2023. ISBN 978-954-517-322-6.

Биоикономиката е концепция, която през последното десетилетие придоби широка в популярност, както в световен мащаб, така и на европейско равнище. Нейното бързо адаптиране към нуждите на съвременния свят в отговор на целите за постигане на устойчиво развитие, поставя тази концепция в основата на политиките и предвидените дейности за справяне с предизвикателствата, свързани с ограничеността на ресурсите, опазването на околната среда, повишаване на човешкото благосъстояние, както и тези в другите приоритетни насоки.

Развитието на политическата и правна рамка в областта на биоикономиката на ниво Европейски съюз е предпоставка за по-бързото включване на заинтересованите страни в тези процеси и изграждане на

сътрудничество между тях на местно ниво. Новите инструменти за подкрепа и адаптирането на част от съществуващите такива е от ключово значение. Повишаването на равнището на социалния капитал и отделянето на средства за съответните проекти би спомогнало за постигане на устойчиво развитие при прилагане на съответната концепция.

Целта на изследването е, на базата на анализ на потенциала за развитие и териториалното разпределение на инициативите в областта на биоикономиката, подкрепени на местно равнище, да се очертаят приоритетните райони при осъществяването на проекти от дадено направление и да се отправят препоръки за постигане на устойчиви резултати.

За постигането на целта, изследването преминава през следните етапи:

- Представяне на теоретичните основи на биоикономиката, обвързаността на тази концепция с други актуални течения в икономиката, както и с устойчивото развитие. Очертаване на основните сектори и стратегии.
- Извеждане на теоретична рамка на изследването. Представяне на методите за набиране, обработка и анализ на информацията.
- Проучване на възможностите за развитие на приоритетните сектори на биоикономиката в страната. Разкриване на ролята и значението на аграрния сектор в тези процеси.
- Определяне и анализиране на потенциала за производството на биомаса от ключови за страната култури. На тази база, извършване на картиране на съответния потенциал на регионален принцип и разкриване на възможностите за използване на биомасата в биоенергетиката.
- Изследване на развитието на биоикономиката в България на местно равнище посредством идентифициране на проекти от основните сектори на същинската биоикономика, подкрепени по стратегиите за водено от общностите местно развитие (CBOMP); прилагане на пространствен анализ по области във връзка с основните категории проекти и тяхното финансиране, и представяне на разпределението на инициативите по години за разглеждания период.
- Проучване и анализиране на добри практики от биоикономиката, насочени към опазването на културно-историческото наследство и реализирани в резултат на сътрудничеството между местните инициативни групи (МИГ).
- Очертаване на възможностите за финансиране на проекти в областта на биоикономиката и анализ на стратегиите и политиките.

- Предложения във връзка с ускоряване на процесите за постигане на устойчиво развитие на биоикономиката на местно равнище.

Обект на изследване са биоикономическите инициативи в селските райони, подкрепени по стратегиите за водено от общностите местно развитие на функциониращите в България МИГ през програмния период 2014-2020 г. Основният изследователски период е 2016-2021 година. Използваните за целите на проучването данни се основават на следните източници: (1) електронни бази данни и (2) самостоятелно набрана информация.

На база на направеното изследване може да се обобщи, че е регистрирана динамика и еволюция що се отнася до смисъла, съдържанието и обхвата на термина „биоикономика“ на световно и европейско ниво. Част от констатираните предизвикателства и повдигнатите въпроси са обект на дискусия и в процес на решаване, докато изясняването на други вероятно предстои. Безусловно, обаче, това е концепцията, от която се очаква да отговори на ключовите глобални предизвикателства, пред които е изправено съвременното общество. В рамките на тези характеристики на макросредата, е идентифицирано мястото на България и реализираните постижения при практическото приложение на концепцията. Разкрит е нереализиран потенциал, както и възможности за развитие и приложение на различни дейности, което свидетелства за важността в биоикономиката у нас.

В заключение би могло да се подчертае, че макар и бавно, страната прави първите стъпки в развиването на биоикономически практики, но е далеч от реализацията на пълния си потенциал. Последното изисква, както мерки на ниво държавна политика при управлението на сферата, така и активно участие на заинтересованите страни и натрупване на социален капитал. Важна роля в този процес има и научноизследователската и развойна дейност, която е в центъра на развитие на концепция. Научните изследвания и интердисциплинарният подход са в основата на реализиране на принципите на биоикономиката, като трябва да се подчертае необходимостта от по-широка обществена ангажираност в това направление. Отвъд научните изследвания практическото приложение и зелената трансформация на бизнеса трябва да бъдат подкрепяни и стимулирани. Хъбовете и клъстерите, свързващи отделните участници във веригата за стойност, ще бъдат от стратегически значение за реализирането на заложените цели. Последното трябва да бъде

съобразено със спецификите на регионално и местно ниво, като успешен подход за приложение на принципите на биоикономиката. Очаква се засилване на ролята на местните общности за реализиране на широк набор от инициативи, което ще позволи България да подобри позициите си що се отнася до приноса на биоикономиката в развитието на националната икономика.